

OSNOVNE SMERNICE I ULOGA UNIVERZITETA U PROCESU CELOŽIVOTNOG UČENJA

Dejan Nemec¹

¹Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹denem@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Ovaj rad se bavi osnovnim konceptima celoživotnog učenja, a poseban akcenat stavlja na ulogu univerziteta u tom procesu koja je od ključnog značaja. Celoživotno učenje je koncept dodatnog obrazovanja i razvoja dodatnih veština ili izvan formalnog, odnosno obaveznog obrazovanja pojedinca ili u sklopu formalnog obrazovanja na raznim nivoima. Celoživotno učenje je postalo veoma bitno za razvoj društva u celini. Iz ugla poslodavaca veštine odraslih i ozbiljna posvećenost celoživotnom učenju sada se smatraju vitalnim za ispunjavanje budućih potreba za veštinama i radnom snagom. Za pojedince celoživotno učenje postaje sve važnije kako bi se osigurala konkurentnost i omogućila zapošljivost na dugi rok. Sektor društva koji se bavi obrazovanjem treba da bude svestan ove društvene potrebe. Sektor obrazovanja treba da se menja ili dopunjuje u cilju razvoja programa koji bi omogućili celoživotno učenje. Na toj osnovi gradi se vizija „društva koji uči”. To je društvo budućnosti, tj. cilj koji se treba postići obrazovnom politikom. Univerziteti imaju vitalnu ulogu u promovisanju celoživotnog učenja i često su ključni činioci za transfer znanja i razvoj inovacionih mreža. Univerziteti su posebno ključni za negovanje procesa kolektivnog učenja i inovacija.

Ključne reči: Celoživotno učenje, razvoj društva, društvo znanja, gradovi koji uče, univerzitet

BASIC GUIDELINES AND THE ROLE OF THE UNIVERSITY IN THE PROCESS OF LIFELONG LEARNING

Abstract: This paper deals with the basic concepts of lifelong learning, and places special emphasis on the role of the university in that process, which is of key importance. Lifelong learning is the concept of additional education and development of additional skills either outside the formal or compulsory education of an individual, or as part of formal education at various levels. Lifelong learning has become very important for the development of society as a whole. From the perspective of employers, adult skills and a serious commitment to lifelong learning are now seen as vital to meeting future skills and workforce needs. For individuals, lifelong learning is becoming increasingly important to ensure competitiveness and enable long-term employability. The sector of society that deals with education should be aware of this social need. The education sector needs to be changed or supplemented in order to develop programs that would enable lifelong learning. The vision of a “learning society” is built on this basis. It is the society of the future, that is goal to be achieved by educational policy. Universities have a vital role in promoting lifelong learning and are often key agents for knowledge transfer and the development of innovation networks. They are especially crucial for fostering the process of collective learning and innovation.

Key Words: Lifelong learning, social development, knowledge society, learning cities, university

1. UVOD

Celoživotno učenje je koncept dodatnog obrazovanja i razvoja dodatnih veština ili izvan formalnog, odnosno obaveznog obrazovanja pojedinca, ili u sklopu formalnog obrazovanja na raznim nivoima. Celoživotno učenje je generalno dobrovoljno i samomotivisano na osnovu težnje da se nauči više, steknu nove veštine ili podrži profesionalni razvoj. Sa jedne strane može se posmatrati da je celoživotno učenje samomotivisano, neformalno, dobrovoljno i zasnovano na ličnim interesima ili uživanju. Sa druge strane, praksa pokazuje, da je za neka radna mesta potrebno i formalno obrazovanje i sve češće se pojavljuje potreba zaposlenih za novim znanjima koja će biti valorizovana i u nekom formalnom obliku, bilo da se radi o sertifikatima ili diplomama srednjih škola ili visokoobrazovnih institucija. U novije vreme, recimo, sve češće se pojavljuju slučajevi da zaposleni koji imaju završene osnovne akademske ili strukovne studije imaju potrebu da nadgrade znanje na formalnim master studijama.

Primeri celoživotnog učenja su mnogi, od učenja sviranja instrumenata, pohađanja kurseva nekih zanata i veština, preko „obaveznog” usavršavanja u nekim domenima poslovanja, pa do formalnog završavanja višeg nivoa obrazovanja, recimo za potrebe dobijanja različitih licenci koje se sve više traže u privredi.

2. ZAINTERESOVANE STRANE ZA CELOŽIVOTNO UČENJE

Važnost celoživotnog učenja može se posmatrati iz ugla poslodavaca, zatim iz ugla pojedinaca odnosno zaposlenih i na kraju, ali ne najmanje bitno, i iz ugla društvenog sektora koji se bavi obrazovanjem na različitim

nivoima i koji treba da bude ključna podrška ovom procesu [1].

Iz ugla poslodavaca veštine odraslih i ozbiljna posvećenost celoživotnom učenju sada se smatraju vitalnim za ispunjavanje budućih potreba za veštinama i radnom snagom. S obzirom da se neka radna mesta dramatično menjaju sa automatizacijom, pojavom i upotrebom veštačke inteligencije, „velikih podataka” (*big data*) i razvojem potpuno novih industrija, prekvalifikacija, usvajanje novih znanja i razvoj veština biće od ključne važnosti da bi se obezbedilo zadovoljenje potreba u privredi.

Za pojedince celoživotno učenje postaje sve važnije kako bi se osigurala konkurentnost i omogućila zapošljivost na dugi rok. Posvećenost učenju i profesionalnom razvoju je kvalitet koji poslodavci veoma traže. Odrasli koji žele da se usavršavaju, bilo lično ili profesionalno, mogu se izdvojiti na izazovnom tržištu poslova i dobiti prednost u odnosu na druge. Na tržištu rada gde će se potrebe za veštinama brzo razvijati u budućnosti, celoživotno učenje može postati sastavni deo za nastavak zapošljavanja i napredovanje.

Covid-19 kriza takođe je pokazala da celoživotno učenje ima mnoge prednosti osim razvoja veština i mogućnosti zapošljavanja. Tokom pandemije postojala je ogromna potražnja za onlajn kursovima i velika potreba da se steknu nove veštine i nauči nešto sasvim drugo. Lično uživanje, osećaj postignuća i zahtev za smanjenjem socijalne izolacije su od velike koristi za odrasle koji žele da se bave doživotnim učenjem.

Dakle, postoji jasna potreba za celoživotno učenje odraslih. Tu potrebu treba da zadovolji i sektor društva koji se bavi obrazovanjem i koji mora biti toga svestan, kao i da prilagodi svoju „ponudu” koja bi zadovoljila i ove narastajuće potrebe. Sektor obrazovanja treba da se menja ili dopunjuje u cilju razvoja programa koji bi omogućili celoživotno učenje. Pružaoci daljeg obrazovanja bi trebalo da budu u stanju da ponude veliku raznolikost u mogućnostima učenja, veći izbor oblasti obrazovanja, veću dostupnost za učenike svih uzrasta i da budu spremni da ponude veliku fleksibilnost u načinu izvođenja obuka/kurseva/programa. Sposobnost sektora obrazovanja da zadovolji ovu potražnju postaće centralna za rast i razvoj daljeg obrazovanja, a i za razvoj društva u celini.

3. KONCEPT CELOŽIVOTNOG UČENJA

Celoživotno učenje može se opisati kao proces koji uključuje ljude koji uče u različitim kontekstima. Ova okruženja ne uključuju samo škole, već i domove, radna mesta, pa čak i lokacije na kojima ljudi obavljaju slobodne aktivnosti. Međutim, dok se proces učenja može primeniti na učenike svih uzrasta, fokus je na odraslima koji se vraćaju organizovanom učenju [2].

Postoje programi i organizacije zasnovane na okosnicima koje se bave različitim potrebama učenika, kao što su recimo „Cilj 4 održivog razvoja” Ujedinjenih nacija (*Sustainable Development Goal 4 – “Ensure Inclusive and Equitable Quality Education and Promote Lifelong Learning Opportunities for All”*) i UNESCO Institut za doživotno učenje (UIL – *UNESCO Institute for Lifelong Learning*), koji se brinu za potrebe učenika u nepovoljnom položaju i onih koji su marginalizovani [3].

Celoživotno učenje može da se fokusira na holističko obrazovanje i ono ima dve dimenzije, naime, doživotne i široke mogućnosti učenja. Ovo ukazuje na učenje koje integriše tradicionalne obrazovne metode i savremene mogućnosti učenja. To takođe podrazumeva naglasak na podsticanju ljudi da nauče kako da uče i da biraju sadržaj, proces i metodologije koje teže samo-projektovanju i samo-usavršavanju [4]. Neki ističu da je celoživotno učenje zasnovano na drugačijoj konceptualizaciji znanja i njegovog sticanja. Objašnjava se ne samo kao posedovanje nekih informacija ili činjeničnog znanja, već i kao generalizovana šema davanja smisla novim događajima, uključujući upotrebu taktike kako bi se efikasno suočili sa njima [5].

Celoživotno učenje se razlikuje od koncepta kontinuiranog obrazovanja u smislu što ima širi obim. Za razliku od ovog drugog, koji je orijentisan na obrazovanje odraslih razvijen za potrebe škola i industrije, ova vrsta učenja se bavi razvojem ljudskih potencijala, prepoznajući kapacitete svakog pojedinca za to [6].

4. CELOŽIVOTNO UČENJE U CILJU RAZVOJA DRUŠTVA

Beli dokument Evropske komisije iz 1995. godine (Podučavanje i učenje prema društvu koje uči) određuje dominantne uticaje na promene obrazovnih politika. To su:

- uticaj informatičkog društva,
- uticaj internacionalizacije,
- uticaj novih naučnih i tehnoloških znanja [7].

Na toj osnovi gradi se vizija „društva koji uči”. To je društvo budućnosti, tj. cilj koji se treba postići obrazovnom politikom. Osnovni zadaci jesu: olakšavanje prihvatanja novih znanja i veština, čvršće povezivanje obrazovanja i privrede i borba protiv isključenosti. Znanje evropskih jezika i investicije u obrazovanje su pomoć ovim ciljevima [7].

Bez obrazovanja nema društvenog napretka. Obrazovanje je jedan od osnovnih stubova na kojima se oslanja svako društvo, država, pa i svet. Po Nelsonu Mandeli edukacija je najmoćnije oružje koje možeš koristiti da promeniš svet. Savremena tržišta radne snage zahtevaju nova zanimanja i neprestano menjanje profila veština, više znanja, iskustva i stručnosti, bolje kvalifikacije. Neophodno je da je čovek modernog sveta sposoban da uoči, definiše i kreira nova rešenja problema, da ume da komunicira i sarađuje, da je u svakom trenutku otvoren za promene i nove

mogućnosti, da je osposobljen da samostalno donosi odluke i spreman da preuzime odgovornost za sopstveno obrazovanje i upravljanje sopstvenim životom. U globalizacijskim procesima, pod uticajem tržišne ekonomije posebna neprilagođenost pojedinca se ogleda u informacijsko-komunikacijskoj nepismenosti (nepoznavanju bar osnovnih *Microsoft Office* alata), nepoznavanju stranih jezika i nespremnosti da brzo reaguje. Koncept celoživotno učenje očekuje pojedinca koji je spreman da shvati nesavršenost sopstvenog znanja i koji je spreman da se kontinuirano obrazuje i prilagođava savremenim oblicima i izvorima znanja [8].

5. ULOGA UNIVERZITETA U CELOŽIVOTNOM UČENJU

Celoživotno učenje postaje jedna od glavnih tema diskursa obrazovne politike širom sveta. Razmatra se sam koncept celoživotnog učenja kao i mnoge različite manifestacije istog. Uočeno je da se shvatanje celoživotnog učenja razlikuje ne samo između zemalja, već i u različitim sektorima obrazovnih sistema. Ljudska populacija u svetu nije samo bročano veća, već je i starija nego ikad. Štaviše, udeo starijih odraslih i dalje raste. Ovi ljudi mogu mnogo da doprinesu razvoju društva. Važno je da imaju priliku da uče pod jednakim uslovima kao i mladi, i to na način koji odgovara određenom uzrastu. Njihove veštine i sposobnosti treba da budu prepoznate, vrednovane i iskorišćene [9].

Nema sumnje da univerziteti imaju vitalnu ulogu u promovisanju celoživotnog učenja. Međunarodna obrazovna zajednica poslednjih decenija raspravljala je o implikacijama celoživotnog učenja na visoko obrazovanje. „Agenda za budućnost” koja je usvojena 1997. god. na 5. Internacionalnoj konferenciji o obrazovanju odraslih pozvala je institucije formalnog obrazovanja, od osnovnog do tercijarnog nivoa (javni i privatni univerziteti, visoke škole, instituti i dr.), da otvore svoja vrata odraslim učenicima, prilagođavajući svoje programe i uslove učenja tako da se zadovolje njihove potrebe. Predloženo je šest principa kojih bi se trebalo pridržavati:

1. Razvijanje koherentnih mehanizama za prepoznavanje ishoda učenja preduzetog u različitim kontekstima i obezbeđivanje prenosivosti kredita unutar i između institucija, sektora i države/a;
2. Uspostavljanje partnerstva između univerziteta i društvene zajednice u cilju zajedničkog istraživanja i obuka;
3. Omogućiti da usluge univerziteta budu dostupne i spoljnim grupama;
4. Vršenje interdisciplinarnih istraživanja o edukaciji odraslih učenika i njihovo uključivanje u ove procese;
5. Stvaranje mogućnosti za obrazovanje odraslih u fleksibilnom, otvorenom i kreativnom okruženju, uzimajući u obzir specifičnosti polova;
6. Obezbeđivanje sistematskog kontinuiranog obrazovanja onih koji će edukovati odrasle učenike [9].

Na doprinos univerziteta na celoživotno učenje utiče i društvena zajednica i njen angažman. Angažovani univerziteti bi trebalo da budu povezani sa ekosistemom društvene zajednice i trebalo bi zajedno da rade na pitanjima važnim za društvo. U cilju poštovanja održivog razvoja društvene zajednice, univerziteti predstavljaju ključne institucije za promovisanje društveno korisnih inovacija i zajedno sa društvenom zajednicom treba da kreiraju rešenja za velike izazove, kao što su recimo klimatske promene, degradacija životne sredine, rastuće nejednakosti, migracije, globalne pandemije, funkcionalna pismenost društva i slično. Društvena zajednica bi trebalo posebnu pažnju da posveti potrebama socijalno ugroženih grupa, koje se često zanemaruju. Ova uloga univerziteta obično se konceptualizuje kao „treća misija” univerziteta, pored obrazovanja i istraživanja [10].

Ilustracija takvih partnerstava dovodi do nastanka koncepta „gradova koji uče” (*UNESCO Learning Cities*) gde posebnu ulogu preuzimaju univerziteti u strategijama gradova koji uče. Mere koje su detaljno opisuju u strateškim dokumentima uključuju sisteme za podršku i podsticanje akademskog osoblja i studenata kako bi se što više uključili u rad društvene zajednice kroz razne projekte ili volonterizam, kao i mere za unapređenje shvatanja relevantnosti lokalne edukacije i istraživanja. Ova vizija nastoji da konceptualizuje modele proizvodnje novih znanja zasnovanih na umrežavanju i saradnji. Kroz angažovanje u okviru društvene zajednice, univerziteti rade sa svojim neposrednim okruženjem kako bi odgovorili na izazove, povezujući se lokalno, a često inicijativa za to dolazi od društvene zajednice koja nastoji da prebrodi novonastale probleme koje novo vreme nameće.

„Grad koji uči” promoviše celoživotno učenje za sve. UNESCO definiše grad koji uči kao grad koji:

- efektivno mobilise svoje resurse u svakom sektoru za promovisanje inkluzivnog učenja od osnovnog do visokog obrazovanja;
- revitalizuje učenje u porodicama i zajednicama;
- olakšava učenje za i na radnom mestu;
- proširuje upotrebu savremenih tehnologija učenja;
- poboljšava kvalitet i izvrsnost u učenju;
- neguje kulturu učenja tokom celog života [11].

Čineći to, grad unapređuje individualno osnaživanje i društvenu uključenost, ekonomski razvoj i kulturni prosperitet i održivi razvoj.

Gradovi koji uče unapređuju politike i prakse koje podstiču održivi razvoj, socijalnu pravdu i građanstvo na celoživotno učenje. Kao takvi, oni se pojavljuju kao složeni objekti na raskršnicima obrazovanja, ekonomije, geografije i političkih nauka. Unutar grada koji uči, univerziteti se vide kao ključni činioci za transfer znanja, razvoj inovacionih mreža, a posebno za negovanje procesa kolektivnog učenja. Univerziteti su često glavne ekonomske sile na lokalnom

nivou (kao i poslodavci i investitori) i stoga su bi trebalo da učestvuju u debatama o potrebama za veštinama, u cilju privlačenja novih industrija, i šire, u urbanoj regeneraciji i održivosti razvoja na lokalnom nivou [10].

Svedoci smo velikih promena u visokom obrazovanju i povećanja svesti o novim izazovima i zahtevima od potpisivanja Bolonjske deklaracije (1999.). Postoji jasna namera da se promoviše celoživotno učenje, kao kamen temeljac evropskog prostora visokog obrazovanja i jedan od glavnih vektora u restrukturiranju visokog obrazovanja. U scenariju celoživotnog učenja, univerziteti bi morali da u potpunosti preispitaju svoje ciljeve i prioritete, svoje ulazne zahteve, metod svog rada i sopstvene strukture procene i kvalifikacija. Univerziteti treba da odgovore na nove potrebe za celoživotnim obrazovanjem i obukom, jasno apelujući na deo društvene odgovornosti koja im pripada. Misija institucija visokog obrazovanja treba da podrazumeva promociju celoživotnog učenja. Poseban akcenat bi trebalo staviti na učenje jezika, budući da se od njih traži da doprinesu evropskim integracijama.

U tom smislu, izazov celoživotnog učenja za univerzitete je da ga posmatraju kao priliku da prošire svoje aktivnosti na svim poljima i da razumeju i pozitivno odgovore na veoma različite potrebe svojih „novih klijenata”. To znači da institucije visokog obrazovanja treba da budu dostupne svima, da stvaraju fleksibilnije puteve učenja i prepoznaju prethodno stečeno znanje, bilo u formalnom bilo u neformalnom kontekstu. Dakle, institucije visokog obrazovanja bi trebalo da budu spremne za nove zahteve i izazove, da se prilagođavaju odraslim studentima koji imaju različite karakteristike u odnosu na tradicionalne studente [12].

6. ZAKLJUČAK

Današnji svet se nalazi na značajnoj prekretnici iz industrijskog društva u informaciono društvo i društvo znanja. U industrijskom društvu radna snaga i kapital dominirali su kao ključni faktori proizvodnje. U informacionom društvu, koje se pojavilo u 70-im i 80-im godinama XX veka, ulogu ključnog faktora proizvodnje preuzimaju informaciono-komunikacione tehnologije (IKT). Krajem XX i početkom XXI veka IKT su poprilično razvijene, ali zahtevaju konstantno usvajanje novih znanja. Ulogu ključnog faktora preuzima znanje. Na taj način informaciono društvo postepeno prerasta u društvo znanja. Društvo znanja može se definisati kao ono društvo u kome su ljudska znanja, stručnosti i sposobnosti najvažniji razvojni resurs i pokretač privrednih i društvenih promena. Informaciono društvo je ono društvo u kome IKT igraju ključnu ulogu u ekonomskom i društvenom razvoju [7].

Dakle, celoživotno učenje je postalo veoma bitno za razvoj društva u celini. Bitno je poslodavce i za pojedince. Iz ugla poslodavaca veštine odraslih i ozbiljna posvećenost celoživotnom učenju smatraju se vitalnim za ispunjavanje budućih potreba za veštinama i radnom snagom. Za pojedince celoživotno učenje postaje sve važnije kako bi se osigurala konkurentnost i omogućila zapošljivost na dugi rok. Tu potrebu treba da zadovolji i sektor društva koji se bavi obrazovanjem i koji mora toga biti svestan. Univerziteti treba da odgovore na nove potrebe za celoživotnim obrazovanjem i obukom. Univerziteti se često vide kao ključni činioci za transfer znanja i razvoj inovacionih mreža. Posebno su ključni za negovanje procesa kolektivnog učenja i inovacija.

7. ZAHVALNICA

Ovaj rad je podržan od strane Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, Departmana za energetiku elektroniku i telekomunikacije, u okviru realizacije projekta pod nazivom „Istraživanja u cilju unapređenja nastavnog procesa i razvoja naučno-stručnih oblasti Departmana za energetiku, elektroniku i telekomunikacije”.

8. LITERATURA

- [1] Callum Clark, *What is Lifelong Learning and Why is it important?*, Inside Government, Higher Education, 2022.
- [2] Anne O'Grady, *Lifelong Learning in the UK – An Introductory Guide for Education Studies*, Routledge, 2013.
- [3] Peter Jarvis, *The Routledge International Handbook of Lifelong Learning*, Routledge, 2009.
- [4] Zheng Qinhua, Ma Dongming, Nian Zhiying, Xie Hao, *Adult Competencies for Lifelong Learning*, River Publishers, Aalborg, 2016.
- [5] Tara Chand Sharma, *Meaning Of Lifelong Learning*, Sarup & Sons, New Delhi, 2004.
- [6] Norman Longworth, Keith W. Davies, *Lifelong Learning*, Routledge, 2013.
- [7] Miljan Miljković, Ana Sitarica, *Društvo znanja*, Zbornik radova Učiteljskog fakulteta u Prizrenu, br. 10, 2016.
- [8] J. Milutinović, *Informalno obrazovanje – pojmovni okvir i karakteristike*, Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 2003.
- [9] Jin Yang, Chripa Schneller and Stephen Roche (Editors), *The Role of Higher Education in Promoting Lifelong Learning*, UNESCO Institute for Lifelong Learning, Hamburg, Germany, 2015.
- [10] Hilligje van't Land, Andreas Corcoran, Diana-Camelia Iancu (Editors), *The Promise of Higher Education – Essays in Honour of 70 Years of IAU*, Springer, Switzerland, 2021.
- [11] *UNESCO Global Network of Learning Cities*, UNESCO Institute for Lifelong Learning, Internet stranica <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities> Januar 2023.
- [12] Susana Ambrósio, Maria Helena Araújo e Sá, Ana Raquel Simões, *Lifelong learning in higher education: the development of nontraditional adult students' plurilingual repertoires*, 5th World Conference on Educational Sciences – WCES 2013, Elsevier, 2013.